

19. Yüzyılda Bilinmeyen Bir Eser: Bayburtlu Şevket Bilâlî Divânı

Şükran TEMÜR

Ahi Evran Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir

*Sorumlu Yazar

sukran_temur_1989@hotmail.com

ÖZET

Bu bildiriye 19. yüzyılda yazılmış, Klasik Türk şiirinin pek çok özelliklerini de içeren bilinmeyen bir divanı tanıtmaya çalışacağız. El yazması bir eser olan divanın müellifi Malatyalı Nakşibendi şeyhi, Şeyh Hasan Visâlî'nin müritlerinden olduğu anlaşılan Bayburtlu Şevket Bilâlî'dir. Şair hakkında dönem kaynaklarında bilgi bulunmamaktadır. Söz konusu divanın bilinen tek nüshası Prof. Dr. M. Fatih Köksal'ın şahsi kütüphanesinde bulunmaktadır. Divan Elifba sırasına göre düzenlenmekle beraber mürettep değildir. Tasavvufi konular işlenen eserde yer yer lirik söyleyişler de görülür. Müellif hattı olan yazmada çoğunlukla aruz vezni kullanılmış olup bunun yanında hece vezni ile yazılmış şiirler de bulunmaktadır. Şair, şiirlerinde Şevket mahlasını kullanmıştır. 19. ve 20. yüzyıl divan şiirinin genel özellikleri göz önüne alındığında orta derece bir şair olarak değerlendirilebilir. Dini-tasavvufi Türk edebiyatının 19. yüzyıldaki bilinmeyen bir temsilcisi olan şairi burada tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Bayburtlu Şevket Bilâlî, Divan, Tasavvuf, 19. yüzyıl, Şeyh Visâlî.

ABSTRACT

An unknown work from 19th century: We will try to introduce an unknown divan by Sevkete Bilali of Bayburt, including many characteristics of Turkish poetry. The poet of the divan which is a manuscript is Sevkete Bilali of Bayburt who is one of the followers of Naksibendi Sheikh Sevkete Bilali of Bayburt. Any information does not exist about the poet in the sources of the period. The only copy of the original manuscript, as far as known, is in the personal library of Prof. Dr. M. Fatih Köksal. Divan is not regular and was organised according to Elifba. In the work in which mystical subjects exist, lyric utterances can also be seen. In the manuscript in which own write of poet exists, there are also poems written in syllable style. The poet used not only Sevkete Mahla. For the poet it can be said that he is an average poet, when taken into consideration the characteristics of the 19th and the 20th century. We will try to introduce the unknown poet of the 19th century Turkish literature.

Key words: Sevkete Bilâlî of Bayburt / Divan / Mystic / 19th century Sheikh Visâlî.

GİRİŞ

19. yüzyılda edebiyat geçen asrın devamı görünümündedir. Şiire yeni bir nefes ve soluk kazandıran Şeyh Galip'ten sonra Klasik edebiyatın adeta beslendiği kaynaklar kurumuş, neredeyse söylenebilecek her sözü bitmiş, orijinalliyini kaybetmiş, şairler eski ustaları tekrarlamaktan ileriye gidememiştir. Klasik şiiri içindeki kısır döngüden kurtarmak amacıyla Encümen-i Şuâra (1861) adlı bir topluluk kurulsa da amacına ulaşmadan bir yıl gibi kısa bir sürede dağılmıştır (Şentürk 2005: 491).

Bu dönem şairlerinin büyük bir kısmı çeşitli tekke ve tarikatlara mensup olduğu için tasavvuf bu dönem şairlerinin beslendiği önemli bir kaynak olmuştur. Buna paralel olarak da dini-tasavvufi şiirlerin sayısında artma olmuştur. Bu bağlamda şiirlerini yazan, 19. yüzyılın sonlarında yetişmiş bilinmeyen bir şairimiz de Bayburtlu Şevket Bilâlî'dir.

I.1. Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin hayatı

I.1.1. Mevcut kaynaklara göre

Taradığımız biyografik ve bibliyografik kaynaklarda Şevket Bilâlî hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

I.1.2. Eserinden çıkarılabilen mâlumâtın Şevket Bilâlî'nin biyografisine katkıları

Bayburtlu Şevket Bilâlî hakkında biyografik kaynaklarda bilgi bulunmaması dolayısıyla hayatı hakkında bilgi edinebileceğimiz tek kaynak divanıdır.

Divan'ın ilk sayfasında şair kendi hakkında kısa bir bilgi vermiştir. Bu bilgilere göre Şevket Bilâlî, Bayburtlu'dur. Telgrafhanede müstahdem olduğunu belirtmiştir. Ancak divan içerisinde bulunan derkenârlardan birinde mesleğinin yüzbaşı olduğunu ifade edip parantez içerisinde "şimdi" ifadesini kullanmıştır:

Mezhebim envârı aşkıdır mesleğim yüzbaşısıdır (şimdi).
Şevket'in şiirlerinde verdiği bilgiye göre henüz çocuk yaşında yetim kaldığı anlaşılmaktadır:

Yokdur garip Şevket'in yârân yoldaşı
Bilmem nice olur onun o garip başı
Durmayup akıyor gözünün yaşı
Anasız babasız kaldı garip yerlerde (s.157)

Nakşibendi tarikatının Hâlidîyye koluna mensup olduğu, bu tarikata yazdığı övgü dolu şiirlerden anlaşılmaktadır:

Bendeyem ben ta ezelden şah Visâlî bendesi
Şevketâ ikrarda sabit sadıkandır Nakşiler (s.44)
Girdiler meydân-ı aşka Hâlidî bülbülleri
Geçdiler cân ile cânandan Hâlidî bülbülleri(s.181)

Şevket Bilâlî, divanında aynı zamanda İmâm-ı Azam'a, yani O'nun kurduğu Hanefî mezhebine bağlı olduğunu ve Bektâşi meşrepli olduğunu dile getirmiştir:

Mezhebim İmâm-ı Azam meşrebim Bektâsidir
Mürşidim şahım Visâlîm Nakşibend sırdaşıdır (s.206)

Nakşibendi şeyhi olan Şeyh Hasan Visâlî'ye¹ aşk derecesinde bağlıdır. Öyle ki şiirlerinin hemen tamamında Şeyh Hacı Hasan Visâlî'ye olan bağlılığını, sevgisini, saygısını dillendirmiştir ve şeyhini asrın müceddidi olarak görmektedir.

Şairimiz, divanında Şeyh Visâlî için yazmış olduğu “Menâkıb-ı Celîle-i Cenâb-ı Şah Visâlî Kaddese Sırrahü'l-âlf Efendimiz Hazretleridir” başlıklı 67 beyitlik menâkıbına yer vermiştir. Bu şiirinde Şeyh Hasan Visâlî'nin hayatı hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

1.2. Divan

Eserin bilinen tek nüshası Prof. Dr. M. Fatih Köksal'ın şahsî kütüphanesinde bulunmaktadır. Divan, elifbâ sırasına göre yazılmıştır. Ancak şair Divan'ın son kısımlarında bulunan şiirlerinde bu tertibi gözetmemiştir. Bazı şiirlerinde başlık kullanmış bazı şiirlerinin baş kısmına veya altına kısa kısa notlar yazmıştır.

Nüsha tavsifi

130x80 mm, iç ölçüler muhtelif, 115 yaprak (230 s.), 14 satırlı, Güzel bir nesih hatla, siyah mürekkeple lacivert bez kaplı karton cilt içinde çizgili bir deftere yazılmıştır. Müellif hattı nüshadır. Hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan müellif Divan'ın ilk sayfasındaki kayda göre Nakşibendî şeyhlerinden Malatyalı Hacı Hasan Visâlî Efendi'nin müritlerinden telgrafhâne müstahdemi Şevket Bayburdi'dir. (Kaynaklardaki Şevket mahlaslı şairlerden biri değil). İstinsah yeri ve tarihi: 1318 (1900). Esere sonradan açık mavi mürekkeple bir takım eklemeler ve düzeltmeler yapılmış. Eklemeler, düzeltmeler ve karalamalara nazaran müellif hattı olduğu hükmüne varılabilir.

Eserin kataloglarda başka nüshasına rastlanamamıştır.

¹ Şeyh Hasan Visâlî, Nakşibendîyye tarikatının Halidîyye kolunun önemli şeyhlerinden olan Fatih Halıcılar Tekkesi ve Feyzullah Efendi Dergahı olarak meşhur olan tekkelerin postnişini Edirneli Seyyid Mehmet Nuri Efendi Hazretlerinden sonra postnişinliğe geçmiş ve 1902 yılına kadar görevini sürdürmüştür. 1902'de vefat etmiştir. Büyük ihtimal mezarı zamanla Nakşi- Halidi Yolu Kabristanı haline gelen Eyüp Mezarlığında Kaşgari Dergahı'na yakın bir yerde, Seyyid Mehmed Nuri El-Edirnevi Hazretlerinin mezarının yanındadır. (<http://seyyidmehmednuriedirnevi.wordpress.com/>)

Baş:

Varlığın şehrin yıkup gel 'aşka mihmân ol şehâ
Zümre-i merd-i ilâhî 'aşkı itmiş reh-nümâ (s.2)

Son:

Eyâ Şevket irem dirseñ bu seyrin sırrına gel kim
Likâ'ullah visâlullah saña seyr-i sülûkdandır (s.230)

1.2.1. Divan'da kullanılan nazım şekilleri ve türleri

Divan'daki şiirler büyük oranda gazellerden oluşmaktadır. Kullandığı nazım şekilleri: 181 gazel, 4 kaside, 1 muhammes, 1, kalenderi, 4 müfred ve 4 hece vezni ile yazılmış şiiri ile beraber Divan'da toplam 196 şiir bulunmaktadır.

Gazellerindeki beyit sayısı 5-15 beyit arasında değişir. Birkaç gazelini musammat gazel şeklinde yazmıştır.

Kaside nazım şekliyle 48 beyitten oluşan bir Kerbela Vak'ası, 31 beyitten oluşan Nasihat-ı İhvan, 67 Beyitten oluşan bir menâkıb-nâme ve 31 beyitten oluşan Seyr-i Sülûk başlıklı bir manzume kaleme almıştır.

Muhammesi, “Tâ Kıyâmet Dilde Virdim Ah Visâlîdir Benim” başlığını taşır ve 24 beşlikten oluşur.

Divan'da hece ölçüsü ile yazılan 4 şiirini 11'li hece ölçüsü ile yazmıştır.

Divan'da yarım kaldığı anlaşılan şiirler de mevcuttur. Şevket Bilâlî, bu şiirlerde mahlasının bulunduğu beyiti yazmamıştır.

1.3 Bayburtlu Şevket Bilâlî'nin edebi kişiliği

Şevket, tasavvufî gelenek içerisinde kaleme aldığı şiirlerinde, samimi olarak inandığı fikirleri belirtmiş, övmüş ve içindeki coşkun duyguları, lirizme dışa vurmuş sade ve anlaşılır şiirler söylemiştir. Allah aşkını, peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini, tevhid akidesini, varlık düşüncesini, vahdet-i vücüt felsefesini, dini akideleri, nefis mücadelesini ifade için, şiiri bir vasıta olarak kullanmıştır.

Şiirlerinde pek çok aruz kusuru görülmekle birlikte zihaf bu kusurlar içerisinde ağırlıktadır:

Aşk ile nâlân olanlar Mevlâ'sın elbet bulur
Mecnûnı hayrân iden Leylâ değil Mevlâ imiş (s.73)

Ezelden gözleri âma olan görmez mezâyâyı

Cânım Şevket o cânânı yine cânân olandan sor (s.39)

Türkçe karakterlerle yapmış olduğu tamlamalar dikkat çekmektedir (sürme-i kimya, Hâlık-ı bir danesi). Buna benzer olarak Türkçe eki, Arapça tenvin kuralı ile yazmıştır. (Belâ savtin işittim hem hitâbet ya Resulallah)

Şevket Divanında Klasik edebiyatın son dönem özelliği olarak noktalama işaretlerine yer vermiştir. Özellikle soru işareti ve ünlem işaretini sıkça kullanmıştır:

Ağlamaz mı? sızlamaz mı? sahib-i vicdân olan

Cümlenin sendin emiri seyyid-i evtâd-ı aşk! (s.92)

Şevket'in şiirlerinde tasavvuf sisteminin terim ve sembollerine rastlamak mümkündür: Aşk, bâtn, bekâ, bezm-i elest, dergâh, dünya, fakr, fena, fırak, hakikat, havf, hayret, himmet, kesret, mürit, mürşid-i kâmil, nefis, sabır, tarikat, tecelli, tefekkür, tevekkül, vahdet, Zahir, zikir... Şairin tasavvufî duyusu söze dönüştürdüğü beyitlerdir. Şiirlerinde tasavvufî duygu ve düşüncelerin dışında başka konulara yer vermez. Her şiiri doğrudan tasavvufî ilgilidir. İçinden geldiği gibi duygularını şiirlerine yansıtmıştır.

Divan'da özellikle iktibas edilen Arapça ayet ve hadisler önemli bir yer tutmak ile beraber aruza tatbik etmekte başarılı olmuştur:

Şâhî levlâkında gelmiş *rahmeten lil-âlemin*
Hem delîl-i enbiyâsın ya Muhammed Mustafâ (s. 7)

Mûtu kable ente mûtu remze ârif olmuşam
Gussadan âzâde olmuş hem de mesrûrum bugün (s.119)

Divan'da ismi geçen telmih yapılan kişiler şunlardır:
Peygamberlerden, Hz.Âdem, Hz.Nuh, Hz.İshak, Hz.Yunus,
Hz.Yusuf, Hz.Eyüb, Hz.İsa, Hz.Musa, Hz.Süleyman,
Hz.Davud, Hz.İsmail Hz.İbrahim ve Hz.Muhammed.
Peygamberlerin dışında, Dört Halife, Hz.Hüseyin, Hz.Hasan,
Hızır, Lokman, Mansur, Edhem, Asaf, Dâna, Züleyha, Leyla,
Mecnun, Ferhad, Şirin, Vamık, Azra vb. isimler geçer.

Divan'da işlenen başlıca konular şunlardır: Allah aşkı,
peygamber, ehlibeyt sevgisi, şeyhi olan, Şeyh Hasan Visâlî'ye
duyduğu derin saygı ve muhabbet, mensubu bulunduğu
tarikati anlatan şiirler.

Peygamber sevgisi şiirlerinde önemli bir yer tutar.
Divan'da Hz.Muhammed'in sevgisini içeren gazellerinin
yanı sıra "Na't" başlığı altında 7 beyitlik şiir söylemiş ve
Peygamberimizin yüz güzelliğini anlatan 9 beyitlik Şemâil-i
şerîf de kaleme almıştır:

Bu bir rabt-ı kulübdür kim nice zevkî safâsı var
Gönül levhinden nakş ile nice derde devâsı var

Tecessüm kıldığını zatın cemâli gün gibi parlar
Sakalı ak siyâh cübbe elinde hûb asâsı var

Ayağında sarı mestler kumâş entâriyer giymiş
Ayânı bir sarık başda örtü boyda edâsı var

Anın âşıkları var kim vücûd vicdânıdır her gâh
Gülîstân-ı hakikatde nice bülbül yuvâsı var

Ki bu bezm-i tecelliden kimesne almadı zevkî
Uyutsun nefsinin levmi niçün dîrsen hatâsı var
Anın vasfında ey Şevket garîbdür hâme-i aczin
Senin gibi kapusunda anın yüz bin gedâsı var (s.65)

Yâ Resûlallah seninçün sine suzân ağlıyor
Bî kes ü bî-çâre kalmış kalb-i nâlân ağlıyor (s.41)

Dil firîb-i dil-rübâsın ya Muhammed Mustafa
Sen habîb-i kibriyâsın ya Muhammed Mustafa (s.7)

Hüseyin'in 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680)'de Ömer
b. Sa'd b. Ebî Vakkas'ın askerleri tarafından Kerbelâ'da
şehit edilmesi, Klasik edebiyatta "Maktel-i Hüseyin"
türlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hz. Ali'nin oğlu,
Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hüseyin, katledilişi çok
geniş yankı bulmuş, şiirlerde sıkça işlenmiştir (Yakar 2010:
588). Kerbelâ'da şehit edilmesi ve ölüsüne karşı yapılan
saygısızlığı Divan'da "Kerbela Vakası" başlığı altında 48
beyitte anlatmıştır:

Vasf-ı hâli sergüzeşt-i Kerbelâ kan ağlıyor
Okuyan cân değil insan hem de yazan ağlıyor

Çekdi seyfi-i Murtazâ'yı bir zamân harb eyledi
Ahirinle oldu bî-tâb çün firavun ağlıyor

Rûz-ı mahşerde şehîdler ser-firâzın göreler
Kana gark olmuş kefen kim sine uryân ağlıyor

Şah Hüseyin'im öyle düşdi mest-i hayran hake kim
Sidre'de Cibril bu hale arş-ı Rahman ağlıyor

Öyle melunan hançer saldılar gerdânına
Tağ u taşlar cümle kuşlar âh u efgân ağlıyor

Uçdı gitdi ruh-ı pâki lâ mekân gülşenine
Hasret-i derd-i firâkla âşıklar kan ağlıyor (s.57)

Mensubu bulunduğu tarikatin şeyhi olan Şeyh Hasan
Visâlî Hazretlerine aşk derecesinde bağlıdır. Divanın ilk
sayfasında divanındaki şiirleri ona hitap ettiğini söyler.
Birçok gazeli de onun huzurunda okuduğu Divan'ında
belirtmiştir. Neredeyse yazdığı bütün şiirlerinde Şeyh Hasan
Visâlî'ye atıfta bulunmuştur.Divan'ında Şeyh Hasan Visâlî
Hazretlerine 16 beyitten oluşan methiye de yazmıştır:

Hakikat şehrinin şâhî cenâb-ı Şeyh Visâlîdir
Tarikat rehberi râhi cenâb-ı Şeyh Visâlîdir

Tereddüt eyleme sâlik tamamen bend ü teslim ol
Tarık-ı Nakşîbend şâhî cenâb-ı Şeyh Visâlîdir

Bugün Mecnûn u şeydâyım anın aşk-ı hevasından
Kulûb-ı âşıkın âhi cenâb-ı Şeyh Visâlî'dir

Kim on altı beyt ile sana arz-ı meram itdim
İşit gel nushullahı cenâb-ı Şeyh Visâlî'dir (s.24)

Divan'ın genelinde lirik, coşkun, samimi bir söyleyiş
vardır. Kuru, didaktik, hikmetli söyleyiş ağırlıkta değildir.
Lirik söyleyişli şiirlerinden bazıları:

Mübtelâ-yı derd-i aşkım tâ ezelden yanmışam
Bir peri âfet zamânın kevserinden kanmışam
Zülf-i zincirinde bendim kurtulurum sanmışam
Cezbe-i Rahmân kemendi bâzûda tayanmışam
Aşk ile narâda virdim ah Visâlîdir benim

Bir acâib derde düşdüm derdimin dermânı yok
Kim hakâyık bahrının hiç haddi yok pâyânı yok
Ruyet-i didâr olunca âşıkın imânı yok
Şem-i aşka yanmışam kim sönmenin imkânı yok
Mecnûn u Leylâ'da virdim âh Visâlîdir benim

Cümle âlem vasf-ı hâl hem velâyet itseler
Zerresin şerh eylemezler hep kitâbet itseler
Sağır işitmez kelâmı çok hitâbet itseler
Çâre olmaz derd-i Hakk'a çok tabâbet itseler
Sürme-i kimyâda virdim âh Visâlîdir benim (s.109)
Bu sırta irmedi aklım beni nâlân iden kimdir
Yakup bu sine-i çâki cânım süzân iden kimdir

İden kimdir yapan kimdir sualine cevâb bildir
Kapusunda nice yıldır beni mihmân iden kimdir

Gehi minnetlere atup gehi topraklara katup
Gehi zarâr idüp satup soyup uryân iden kimdir

Türâb oldum türâbından harâb oldum harâbından
Yakup bendim firâkından beni biryân iden kimdir

Garîb serseri mestâne soyunup hırkadan uryân
Tağ u sahrâları seyrân beni devrân iden kimdir

Gönül ağlar visâlınden yanup gitti hayâlinden
Görem dir gel cemâlinden beni mestân iden kimdir

Sual itsem sana ey dil seni virân iden kimdir
Yeter ağladığım güldür beni giryân iden kimdir

Firâkıdan yakup gittin garîb bülbül gibi ötdün
Gül-i gülzârını n'itdün seni hayrân iden kimdir

Saçı sünbül gözi ahû yanup ağlar gönül ya hû
Yine Şevket ider âhî beni hicrân iden kimdir (s.49)

1.3.1. Vezin

Divan'da 3 çeşit kalıp kullanılmıştır. Bu kullanılan kalıplar Klasik edebiyatımızda çok sık kullanılan remel ve hezec bahirlerdir. Divan'da kullanılan aruz kalıpları ve şiir sayıları şu şekildedir:

Remel-i müsemmen-i mahzûf: fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün / fâ'ilâtün/ fâ'ilün (133)

Hezec-i müsemmen-i sâlim: mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün/ mefâ'ilün (48)

Mef'ûlü/ mefâ'ilü/ mefâ'ilü/ fe'ûlün (2)

Hece ölçüsü ile yazdığı 4 şiirinin tamamında; 6+5=11'li hece ölçüsünü kullanmıştır.

1.3.2. Kafiye ve Redif

Kafiye, Muallim Nâcî'ye göre, hem söz hem anlam yahut yalnız söz veya yalnız anlam itibarıyla farklı oldukları hâlde dizelerin ya da beyitlerin sonlarında veya bunların sonları kabul edilen yerlerde yinelenen şeylerin toplamıdır (Muallim Naci 1996: 72).

Divan'daki şiirlerin, dizelerdeki en son harfe göre dağılımı şöyledir:

Elif	22	bâ	5
cim	3	dal	5
rı	49	ze	8
şın	3	sad	2
zad	1	kaf	20
kef	4	lam	6
mim	14	nun	25
vav	4	he	5
ye	16		

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığına göre Şevket, se, ha, hı, zel, sin şın, tı, zı, ayın, gayın, fe, dışındaki Arap elifbası bütün harflerinde, en çok da öbür divan şairlerinde olduğu gibi /r/ harfinde, şiir yazmıştır. Gazellerin yaklaşık dörtte biri /r/ harfi ile yazılmıştır; bunda bildirme ve geniş zaman eklerinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Redifler: Dizelerin veya beyitlerin sonlarında revîden sonra aynı biçimde yinelenen ek, ek + sözcük veya söz öbeği yahut yalnızca sözcük veya söz öbeği şeklindedir.

SONUÇ

19. yüzyılın sonunda yaşamış olan Bayburtlu Şevket Bilâli'nin Divanı, Klasik Türk edebiyatımızın genel özelliklerini taşıyan tasavvufi içerikli bir eserdir. Daha önce kaleme alınan ilmi eserlerde adından ve divanından bahsedilmeyen bu şair, burada tanıtılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Muallim Naci (1996), Edebiyat Terimleri - İstîlâhât-ı Edebiyye, İlâvelerle Neşre Hazırlayan: Doç. Dr. M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Risale Yayınları.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, KARTAL, Ahmet (2005), Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları .

YAKAR, Halil İbrahim (2010), "19 Yüzyıl Antepli Mutasavvıf Şair Mahremî ve Divanı'nda Hakiki Aşk ve Hakiki Sevgili Tezahürleri", Turkish Studies, Volume 5/3 Summer, S.588-611.

<http://seyyidmehmednuriedirnevi.wordpress.com/>.